

LITERATURA DE TEREN. O PERSPECTIVĂ DIACRONICĂ ȘI REVIFICĂRI CONTEMPORANE

Ion PIȚOIU

Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, Facultatea de Litere
Babeș-Bolyai University of Cluj-Napoca, Faculty of Letters
Personal e-mail: artrad.ionp@gmail.com

FIELDWORK LITERATURE. A DIACRONIC PERSPECTIVE AND CONTEMPORARY REVIFICATIONS

Between autofiction and field literature there are multiple parameters that argue that the force of contemporary writing is greater when it involves investigation. These writing styles are at the basis of a necessity for empirical knowledge and cross, from an identification of social mistrust, a path of the righteousness in search for empirical probation. The tendency of the subject, as an author who reveals himself through fiction, but also as an agent of history who transcribes the reality through storytelling, denotes an imperative of practice. Through these observations a report of the engagement will be examined further in order to recompose the discourse and techniques belonging to the stages of the mission in charge for equity. Implicitly, social rights, nuanced aspects of the community, but also as the various democratic measures are proven to be direct consequences that arise from the empirical factor to which subversive novels of the last four decades subscribe, according to the concept of Dominique Viart, “fieldwork literature”. The present text addresses the (inter)relational logic between the official and the field literature, the two stylistic genres converging towards a “new era of inquiry” that pay attention to a return of the informative character at the core of literature.

Keywords: autofiction, field literature, engagement, investigation, fiction.

Textul de față abordează logica inter-relațională între literatura autoficțională și conceptul viartian intitulat „literatură de teren”. Cele două demonstrează convergența spre „o nouă eră a anchetei”¹, aspect care favorizează o întoarcere a didacticului în nucleul de interes al literaturii. Acești parametri argumentează că forța scriiturii contemporane traversează o tendință anchetatoare. Ambele direcții, atât de perspectivă, cât și de metodă, acordă caracterului științific o traiectorie care trece, dinspre reconfigurarea individualismului și restabilirea socială, spre un drum al năzuinței justițiare

fundamentat pe empiric. Astfel că scriitura, odată ce performează mizele normative ale ficțiunii, dobândește totodată un angajament social adiacent.

Facțiunea genului subiectiv trimite la un diagnostic de reconfigurare a romanelor. Corespondența contextuală a literaturii autoficționale se fundamentează pe textele publicate de Serge Dubrovsky și Phillipe Lejeune la mijlocul anilor '60, respectiv '70, conform cărora autoficțiunea, dincolo de atenția concentrată asupra sinelui, manifestă o predispoziție constantă pentru eseu, detaliu care trimite la o concentrare avizată

suplimentară. Jurnalele-memorie, romanele ca povești de viață sau diferitele compoziții epistolare alcătuiesc, în acest sens, o varietate considerabilă în personalizarea scriiturii. Totodată, se realizează o emulație a expresiei inedite, semnătura devenind la nivel transdisciplinar (*cinéma d'auteur*, de pildă) un stadiu continuu de mutații și viziuni care provoacă inovație și calitate. Reacționând la această efervescentă interdisciplinară, Dominique Viart propune în cazul scrierilor recente includerea genului denumit „literatură de teren”. Mă voi servi de acest concept pe mai departe în ideea examinării implicațiilor teoretice care stau la baza conceptului. De-a lungul articolului voi face apel la dominantele etapelor spre specificul literaturii contemporane, trecând de la „Noul jurnalism”, paraliteratură și biofictiune, pentru ca mai apoi să aplic evaluarea literaturii *de teren* în cazul Svetlanei Aleksievici. Înainte de a încheia, voi comenta anumite pasaje teoretice ale teoreticianului francez amintit cu privire la efectele sociale pe care literatura le asimilează.

Dominantele apriorice ale literaturii de teren

În procesul de edificare a apartenenței disciplinare, trei direcții teoretice lămuresc modelul prevăzut de literatura de teren. În primul rând, este vorba de teren ca obiect interdisciplinar. Cu privire la acest nivel, Șerban Văetiși lămurește implicațiile terenului din unghiul practicii de lucru. Excursul autorului pornește de la relația între etnografie și teoria antropologiei, subliniind totodată consecința retorică a cercetării de acest tip: „Primii antropologi care se formau în secolul XIX în cadrul disciplinei antropologice nu erau neapărat etnografi, dar, în primele decenii ale secolului XX munca de teren devenea marca distinctă a antropologiei, pentru ca, înspre sfârșitul aceluiași secol să se vorbească despre etnografie ca despre un discurs critic, autonom”². Derivă de aici că tranzitarea înspre anchetă, dinspre științele umaniste, se datorează specificului metodologic. Mai exact, investigarea și interpretarea – ca practici comune – transpar drept principale elemente în practica etnologică. Pe de altă parte, dintre definițiile existente în acest raport al lui Șerban Văetiși între act, atât ca instrument și ca disciplină, terenul este înțeles drept un spațiu de mediere³ între cercetător și procesul obiectului descoperit. Pe scurt, cercetarea de teren deschide epistema unei realități culturale, unei practici, unor proceduri din sfera concretului.

În corespondență directă, a doua direcție care se profilează în traiectoria literaturii de teren traversează raportul între praxisul investigator al terenului și efectul narativ al acestuia. Indiferent că lucrul de teren rămâne de scurtă sau lungă durată, de revenire în teren sau anchetă încrucișată, acesta aparține domeniului nonfictiional. Adaptat în plan epic, funcționalitatea acestuia întâmpină, însă, câteva praguri de accețiune în

sfera literară. Cea mai mare rezervă în acest sens aduce la cunoștință apartenența la specificul literaturii. Alain-Michel Boyer, Daniel Fondanèche, Gabriel Toveron⁴ au analizat paraliteratura, invocând de fiecare dată criteriile de apariție ale acestei tehnici de scris apărute ca urmare a interesului pentru colecțiile moștenitoare ale secolului XIX⁵. Dobândind, odată cu lărgirea mijloacelor de editare un interes pentru lectorat, caracterul marginal paraliterar a emers de la romanul în serie. Plecând de la contextul masificator al publicațiilor, criteriile paraliterare⁶ s-au adevărat a fi semnificația indoielnică a paraliteraturii (*mauvaise littérature*/[bad literature]), sintetizând-o ca „infraliteratură”, ori drept o scriere prost redactată: „Ea [paraliteratura] se caracteriza prin invenția formală pecuniară, repetitivitatea, plinătatea, stereotipia narativă, excesele caricaturale”⁷, afirmă Doug Underwood în consens critic. În schimb, încadrarea teoretică a „literaturii” de acest tip a suscitat, și alte cercetări care au preferat să extragă din acest mod de abordare a literaturii latura subversivă⁸. Se verifică astfel, caracterul contestatar al paraliteraturii, în sensul unui proces de

„unire într-un tot de ansamblu, o alcătuire de expresii modale de limbaj cu caracter liric sau narativ pe care argumentele ideologice și sociologice le mențin în marginea culturii literate. [...], paraliteratura se înscrie [astfel,] în afara graniței literare, ca o producție tabu, interzisă, pierdută din vedere, probabil degradată, ținută la respect, dar bogată în teme și obsesii care, în înalta cultură, sunt refulate”⁹.

Al treilea aspect din traiectoria literaturii de teren implică jurnalismul subiectiv și biofictiunea. Dinamica de reconfigurarea a realului a permis crearea unei legături care a generat multiplicarea sau revenirea scriitorilor de nonfictiune, așa cum se prezintă în cazul jurnalismului „nou” (*new journalism*), drept o formă de suport umanist în spiritul social contemporan. Elanul dezvoltărilor tehnologice, dinamica interschimburilor comerciale și sintetizarea relației emițător-receptor au produs, în istoria presei, noi orizonturi de așteptare la nivel enunțiativ, cercetările în domeniul naratologiei fiind direct confruntate de operativitatea consumului polimediatice:

„A integra într-o suprastructură narativă texte care amestecă mai multe tipuri de argumentație, dialoguri și explicații. Orice reportaj [care este] fondat pe o observație de teren, care restituie trecutul actorilor surprinși în viața lor cotidiană, [se realizează] pentru a degaja o viziune mai globală”, afirmă Frédéric Lambert în introducerea *Du récit au récit médiatique*¹⁰.

Alături de istoricii mediatici (John Hartsock, Nancy Roberts, David Abrahamson, Tom Connery), Doug

Underwood face examenul mizei în care se desfășoară kairosului contemporan de la începutul secolului XXI. Reperete emergente ale jurnalismului de tip subiectiv pornesc de la apariția scriitorilor jurnaliști din secolul XVIII, precum Joseph Addison și Richard Steele, care au reușit să creeze fidelizare prin stilul scriiturii cu accente parodice. Inventivismul pe care aceștia îl practicau aborda în mod creativ anecdote, zvonuri și scrisori editoriale, toate găsimu-și, un secol pe urmă, corespondența în presa industrializată. În plus, spiritul de transgresare pe care aceștia îl practicau față de normele tradiționale au produs o imagine care s-a diversificat ulterior în satiră. Derivă, în acest sens, un raport contestatar al relației ficțiune-nonficțiune :

„Scopurile acestora erau multe – inegalități bănești sau guvernamentale, retorica și fals public, rigidități și ipocrizie în normele sociale și atitudinile culturale, precum și letargia publicațiilor în care cei care făceau parte se complăceau oferind adevăruri confortabile cititorilor lor – și aceasta adesea a fost punctul de lansare în scriitura de ficțiune sau structurali de desfășurare în care ei credeau că li se deschid moduri de expresie mult mai expansive.”¹¹

În mod evident, predispoziția jurnalismului a dinamizat mobilizarea și personalizarea caracterului informativ. Prin urmare, granița către literatură a devenit mai edulcorată, iar argumentele de hibridizare în favoarea asimilării disciplinare au produs transferuri de tip ficțional, subiectiv. În acest sens, bioficțiunile¹² edifica, probabil, mai îndeaproape. Alexandre Gefen oferă din această direcție, un statut normativ al bioficțiunilor:

„Formă antropomorfică a narațiunii, sprijinindu-se pe aceste unități fundamentale care sunt temporalitatea vieții umane și individul. Biografia este înțeleasă intuitiv ca o categorie a priori a cunoașterii discursive [...] care este situată la intersecția acestor două hiper-genuri sau metagenuri, ficțiunea și nuvela biografică și se lasă cu ușurință descrisă în termenii teoriei referinței (precum o biografie emancipată de orice garanție) [...]”¹³.

Sintetizând, bioficțiunea sau biografia ficțională¹⁴ corespund scriiturilor antimimetice, introducând în uzanța cotidiană estetizarea alterității – de aici și relația documentației pe teren –, reapropierea scriiturii prin individualizarea scrisului. În interiorul procesului de creație, „terenul” bioficțiunilor alcătuiesc un eclecticism între lărgirea orizontului empiric și instrumentalizarea discursului. Punerea în comun a intimismului textual cu lectorul, implicit cu societatea, construindu-se prin categoria documentației.

Metamorfozele autoficțiunii

În scrierea romanelor ultimelor decenii¹⁵, multiplicarea prozelor asupra sinelui și tematicile axate pe surmontări patologice, apărute adesea ca reacție antitotalitară, au activat o misiune de redobândire a demnității umane prin literatură. S-a arborat astfel ideea că dincolo de funcția reparatoare a literaturii și voluptatea discursivă, există un aspect clinic emancipator¹⁶.

Expresia „literaturii remediatoare”¹⁷ sintetizează acest demers care a suscitât interesul lui Alexandre Gefen, specialist contemporan în literatura subiectivă, interesat de caracterul literar afectiv al romanelor. Cu privire la înțelegerea acestei dispoziții a recondiționării literare, teoreticianul francez propune verificarea importanței și interogarea apartenenței empatice pornind de la nivelul etimologic care a păstrat diacronic acest specific. Argumentul apare în volumul *Reparer le monde. La littérature française face au XXIe siècle* (2017) unde cercetătorul observă sensul remedierii care emerge din curentul postcolonial *Subaltern Studies*¹⁸. Acest apel diacronic fundamentează cadrul ideologic adaptat sintagmei-simbol (*subaltern*) în relația cu trăsăturile care decurg de la paradigma literară concentrată asupra scrierilor subiective cu caracter subversiv cărora autorul le acordă o aspirație pozitivă, însă și o alură mediocră: „Începutul secolului XXI a văzut emergența unei concepții [...] terapeutice a scriiturii și a lecturii, aceea a unei literaturi care vindecă și ajută, sau, cel puțin, care *face bine*”¹⁹. Afirmăția lui Alexandre Gefen²⁰ vizează, în mod explicit, raportul care survine în urma procesului catartic care, dincolo de evidența orizontului de receptare, elucidează ideea că scrisul, privit din perspectiva responsabilizării, manifestă intenționalități de echilibrare care suprapune emoționalul și psihismul deopotrivă²¹. Teoreticianul francez are în vedere nu o sistematizare generică, ci o viziune (auto)critică, pragmatizată astfel: „Condiția noastră de victime corectează aceste traumatisme”²². Prin urmare, fruncheța critică adoptată de Alexandre Gefen avertizează asupra unui sistem autodecepționant care străbate axa de scriitură subiectivă, fie că acesta se petrece prin intermediul estetizării sau pur și simplu prin vulnerabilizarea narativă transpusă de-a lungul intimismului.

Încheind ideea, ceea ce revelează această revenire la elemente literare constă în mutația funcției *captatio*. În prezent, interesului literaturii se păstrează în configurația unui balans sistematizat în întâmpinarea căruia numeroase strategii de scriitură adoptă propensiuni empirice. Spre exemplu, specificul corector al Ludmilăi Ulițkaia din *Imago*²³, lirizarea confesională a martorilor-personaj din *Vremuri Second-Hand* (Svetlana Aleksievici) sau vizionarismul critic al lui Annie Ernaux (*Regarde les lumières, mon amour*²⁴) susțin aceste linii de redresare pentru care angajamentul și propensiunea

socială fac oficiul informaționalului literaturii, genul de scriere pe care Dominique Viart o denumește „literatură de teren”.

Transgresiuni disciplinare prin techné-ul argumentativ

Funcția metamorfozei literare care se întâlnește, dincolo de auto-subiectivism și derivatele aferente, se direcționează astfel spre calitățile de verificare. Acest reconfort activat de tendința de instruire apare în perioada 1980 – 2019 ca un segment al turnurii literare îndepărtat de perioada canonului reprezentativ²⁵ și probează totodată scriitura drept un univers social particular. Referitor la acest aspect, Dominique Viart pledează în favoarea scrierilor survenite în urma contactului interdisciplinar:

„Se poate face istorie din aceste dialoguri contradictorii și paradoxale [care edifică asupra interesului comun între științele sociale și literatură], în funcție de care literatura se repliază în²⁶ ea însăși într-o căutare de singularitate care o conduce câteodată la solipsism, sau privește, dimpotrivă, către aceste noi convepe pe care științele sociale le produc și atunci se inspiră de la ele, până a pretinde chiar a rivaliza cu acestea; de partea lor, aceste științe sociale se hrănesc din literatură sau, în sens invers, se adăpostesc pentru a-și afirma certitudinea științifică a teoriilor și metodelor împotriva fanteziilor artei”²⁷.

Literatura s-a dezvoltat alături de unghiurile critice prezente în antropologie, etnologie sau etnologie literară, încă din a doua jumătate a secolului XIX. Însă dimensiunea relațională creată între literatură, științele sociale și misiunea literară de a se păstra *in praesentia* figurează ca un spirit critic postmodern care nu mai separă, ci integrează și se integrează tranziția curentelor postmoderne pentru stabilirea în climatul fertil potrivit valorilor sociale contemporane. Ceea ce punctează Dominique Viart aici nu este atât o înșurubare a literaturii *de sine* față de care își exprimă rezerva, ci alterarea hibridizării în contact cu celelalte discipline. În urma răgazului care poate acționa asupra literaturii față de caracterul scriiturii care este impulsivat de asocierea/disocierea domeniului. În același timp, avertizează asupra consecințelor care au loc în interiorul câmpului literar în raport cu mecanismele simulacrelor de putere care pot interveni substanțial²⁸. Mai simplu spus, punctul nevralgic al citatului edifică asupra percepției literaturii atât ca obiect de studiu, cât și ca instrument disciplinar. În același timp, mai devine transparentă iminența mizelor sociale care pot denatura programat interesul comun al operei raportat de pildă la istoria culturală a civilizațiilor. Se explică în acest fel predilecția romanelor cu puternic accent psihanalitic în prozele recente.

Pe de altă parte, în articolul programatic, Dominique

Viart mai lămurește că tipologia relațională între științele sociale și operele literare evidențiază o particularitate reacționistă. Raportat la dinamica socială recentă, contextul deduce, pe de-o parte, atât tendința scriiturii în act, cât și decalajul pentru care genul „literaturii de teren” permite un termen locativ (locuțiunea adjectivală „de teren”) survenit în urma schimburilor de practici disciplinare. Însușirile anchetei de teren desfășurate la nivel literar ar forma astfel „o situație prelungită între cercetătorul-autor, persoana-producător și populațiile locale. Pentru a produce cunoștințe dobândite la fața locului, autorul „de pe teren” contextualizează și creează o raportare transversală, din *punctul de vedere al actorului*”²⁹.

Literatura de teren vs scriitura de teren

La nivel teoretic, aparatul de repartiție pe care îl propune Dominique Viart include cinci fațete specifice *literaturii de teren*. În primul rând, textele-mărturie, unde atât interpelarea, cât și interpelantul marchează un aspect intim. Apare la acest nivel al confidențelor mecanismul de favorizare pentru cei care au suferit violențe istorice și anchetele de monitorizare sau practici de supraveghere. În general, prozele de acest tip realizează transferul dinspre un statut al stranieții și insularizării către etnologia aproapei în contact cu existențialul. Cărțile Hertei Muller *Astăzi mai bine nu m-aș fi întâlnit cu mine însămi* și *Animalul inimii* pot fi identificate acestei secțiuni.

A doua categorie aparține demarcajului. Mai exact, textele care definesc un teritoriu social sau un spațiu deznăscut. Sunt incluse în această secțiune mai ales locurile insalubre și/sau cele marcate de capitalism. Facțiunea demarcajului include și numeroase evenimente cu tragedii istorice. Pe baza acestor elemente, acestei ramuri îi emerge un specific al utopiei. *Zona sinistru*, semnat de Adam Bodor (Humanitas, 2001) și *Așteptându-i pe barbari* scris de J.M.Coetzee, aparțin acestei serii (Humanitas, 2004).

Categoria care urmează preferă evenimentul istoric. Din suita de ocurențe ale acesteia se profilează în această variantă anchete specifice nonficțiunii, atentate și cazurile evenimentelor de investigație, implicații și date arhivistice. Scrierile Svetlanei Aleksievici (*Dezastrul de la Cernobil*, *Vremur second-hand*), dar și romanele de uzină³⁰ semnate de François Bon se înscriu acestei secțiuni.

Rubrica finală e dedicată aspectelor realităților cotidiene, categoria denumită de autorul francez „infra-ordinare”. Mai exact, trivialitatea speculativă care produce interes filosofic. În această variantă apar elemente care expun semnificațiile obiectuale, dar și practici de analiză fenomenologică. Tot aici, caracteristicile categoriei subliniază constituirea unui „mod de existență”³¹ investit din aspectele anexe □ inserții de etnologie, istorie, sociologie sau lingvistică □ ale

implicațiilor istorice³². Romanele *Adio Europa!* (I.D.Sîrbu, vol. I,II, București, Corint,2005) și *Mica apocalipsă* (Tadeusz Konwicki) integrează aceste caracteristici (Humanitas, București, 2002). În altă ordine de idei, teoreticianul literaturii de teren detaliază motivația și crezul intim identificat acestor scrieri:

„De asemenea, și forma textului este una particulară: acestea sunt opere interpelate, ipotetice, conjuncturale, scrise cu forța modalizării. Majoritatea afișează o anumită modestie: scriitorii își mărturisesc ignoranța, incertitudinea sau încălcarea și produc astfel forme retorice de tip *in-savoir*. Într-o metodă simptomatică, ei preferă să se folosească de figurație (*id* este maniera în care lucrurile le apar și ei trebuie să și le imagineze), în detrimentul reprezentării, care li se pare presumpțioasă.”³³

Substitutul narativ al scriitorului raportează conform acestei viziuni alcătuită din circumstanțe și dispozitive puse în aplicare în virtutea efectului de autenticitate. În acest fel, fruncheța, iar nu măiestria figurează sub ideea unui spirit documentat care numaidecât parvine ca o instanță descriptiv-empirică concretizată prin descrieri minuțioase și forța detaliilor. La nivel structural, literatura de teren mai prevede o anumită așezare (*disposition*), o stare de creație alcătuită din enunțarea proiectului, mobilizarea eficienței produsului elaborat și interesul doveditor. Pe scurt, conjunctura acestui tip de scriere plasează lectorul într-un proces de mediere, „înainte [ca] să îi spună din ce se întoarce”³⁴. Se înțelege de la sine că semnătura autorului se instaurează pornind de la forma propriei anchete, dinspre exterior spre auto-subiectivitate, resursa deplasării (*de teren*) devenind, în fapt, vecherea metodologică (*pe teren*) a introspecției pe care literatura de teren o înregistrează.

Cadrul teoretic înfățișat acestei „noi ere a anchetei” experimentează astfel interviuri, reportaje, anchete arhivistice, investigații de teren, colecte de povestiri și mărturii, cercetare și producții documentare. În privința centralității epice, scriitorului contemporan i se acceptă o lipsă de precizie naratologică, sugerată aici ca „alunecare în subiectiv”. Dominique Viart folosește această expresie sancționând o anumită abatere structurală sesizată la anumiți autori contemporani, din cauza efectului literar eliminat din scrierile lor. Pentru „care mai degrabă raportează peripețiile, în loc să se mulțumească să exploateze rezultatul sub o formă mai mult sau mai puțin romanescă”³⁵, acest lucru edificând asupra noii paradigme de cunoaștere/ metodologică, conform autorului³⁶.

Pe de altă parte, diversitatea acestor efecte asupra literaturii interoghează raportul între perspectiva subiectivă și sarcina narativă preocupată să „restituie experiențele singulare”³⁷. Dacă această viziune apare în viziunea viartiană drept principala funcție, înseamnă că în operele care aparțin acestei facțiuni sunt reticente ficțiunii, permițând însă realității să iasă la iveală. Se

petrece, în acest sens, o translație dinspre *Creative Non-fiction* spre *literatura de teren*, dinspre platforma textuală care include jurnale de călătorie, pamflete, chiar și manuale de practică, înspre o practică în care derivatele biografiilor literare își găsesc un nou refugiu compozițional și o panoplie tematică în care informativul și detaliile conlocuiesc în conținutul narativ.

Voci de teren și autori de specialitate: Svetlana Aleksievici

Laureata Nobel din 2015, Svetlana Aleksievici, face parte din autorii *de teren*. Mai exact, marca scriiturii pe care autoarea o dezvoltă edifică asupra angajamentului documentar și pune în relief totodată amploarea mărturiilor (ex. *Dezastrul de la Cernobil*). Din poziția unui autor-jurnalist, Svetlana Aleksievici adoptă misiunea documentară conform căreia se deplasează la fața locului, sau în mediul cel mai prielnic intervievaților față de care verifică un demers al investigației. Astfel că procesul mărturiilor înregistrate alcătuiește o platformă a comunicării pe care o transformă în scriitură. Se realizează, în acest fel, un tratament operator la care autoarea supune versiunile auto-subiective ale mărturisitorilor în relația contestatară cu politicul, în general cu deontologia împuterniciților decizionali direct vizați.

Particularitatea novatoare cu privire la Svetlana Aleksievici în calitate de autor al literaturii de teren se manifestă prin dispariția ei în calitate de autor prezent în spațiul scriiturii. Întrebările nu sunt inserate în spațiul scriiturii, astfel că autoarea figurează drept un *vanishing mediator*. Intervenția ei înlocuiește astfel statutul scriitorului cu vocația anchetatorului în slujba adevărului revalorificat din perspectivă trăită a celui alt, perspectiva alterității permițând ca personajele unei narațiuni să cedeze locul celor care alcătuiesc, de fapt, proza istoriei recompuse.

În volumul *Vremuri Second-Hand (2015)* personajele încorporează o fuziune de aspecte care întrepătrund domeniile conexe literaturii, plasând autorul la distanța de operator care înregistrează discursuri, după care intervine cu un filtru științific și realizează, în final, un montaj. Pe de-o parte, acest ochi al anchetei favorizează difuziunea propriului act de scriere în fața unui mediu literar canonizat. În același timp însă, volumul-colaj întreține astfel o relație de inter-creativitate, de coparticipație și eliberarea disciplinară acționează asupra nivelului în mai multe etape. Transferul mărturiei ajunge un produs social al memoriei, iar mai apoi, un obiect cultural³⁸.

La nivelul structurii, această investiție asupra personajului real, fundamentat pe empiric marchează autorul în calitate de agent co-participativ al istoriei, iar beneficiul principal în mod legitimează funcția de recuperare umană bazată pe investigație³⁹. Pe de altă

parte, reportajele și interviurile supraviețuitorilor dezastrului de la Cernobil de pildă sunt transformate în volume de tip reportaj, alura cărții constituindu-se drept un studiu de teren oferit literaturii. În consecință se poate afirma că literatura de teren a Svetlanei Aleksievici se conjugă asemeni unei compoziții textuale. Autoarea belarusă elucidează prin caracterul avizat noul statut: un producător de sens și de forme literare care vizează mutațiile între relația personaj-martor și instanțe autoritare, literatura de teren justificându-se astfel ca subgen literar.

Literatura de teren la colimatorul critic

Lectura lentă aplicată în cazul punctelor teoretice de mai sus abordează inovația statutului de scriitor. Disociat de mirajul inspirației prevăzut curentelor producătoare de notorietate, scriitorul actual afirmă în prezent un statut echivalent cercetătorului de laborator și devenind un „experimentator în cameră”, așa cum îl numește Dominique Viart.

Mai întâi, pentru că didacticismul estetizat și autoritatea narativă se clarifică textual prin raportului gradual al cunoașterii probatorii. Pe urmă, autorul *de teren* se regăsește într-o poziție angajată, tocmai datorită imaginii practice pe care își edifică rechizitoriul: „În locul demonstrațiilor argumentate, ceea ce este propriu unor discipline științifice, Literaturile de teren privilegiază astfel narațiunea: pune în scenă căutarea și cucerirea cunoștințelor, câteodată a erorilor, a rătăcirilor și invalidărilor, ceea ce înseamnă o marcă de modestie a cunoașterii, în ruptură evidentă față de certitudinile pozitivistice”, încheie Dominique Viart referitor la aceasta. Un al treilea argument fixează circumstanțele sub care fenomenul literar se desfășoară asemeni un pivot orientat înspre pluralitate. În acest sens, caracterului eterogen al implicării contribuie direct la paradigma contestată prin luările de poziție și strategiile narative ale denunțului. Favorizând vieți individuale sau comunități puse la zid, frontierele sau fobiile cele mai diverse sunt transferate în planul alterității⁴⁰. Simultan, se păstrează o privire critică generalizată asupra efectului mondializare și actului de universalizare. Autorii din această facțiune, percepuți ca niște „cufundați în lume”, accentuează totodată contractul implicării – angajamentul – pe care Dominique Viart îl sistematizează cu acuratețe.

În contrast cu acest model argumentat, există, firește, anumite rezerve: proveniența individualistă și orizontul antiutopic. Înainte de toate, este vorba despre distanțierea nișei de periodicizare. Față de angajamentului sartrian, aceste texte nu se mai construiesc din ambițiile totalizante asupra supra lumii, așa cum s-a întâmplat în anii '50, „ci [ele survin ca infuzie] a traseelor singulare, a modurilor de existență discrete, a locurilor dezgropate”⁴¹.

Ceea ce Dominique Viart pierde însă din vedere,

pledând în această punere în contrast, este fragilitatea unei poziții privilegiate ideologic. Mai precis, adoptarea cu scrupulozitate a unei paradigme în formare nu și-a consolidat decât tendințele, iar deschiderile de asimilare necesare progresului disciplinelor sociale se adevăresc încă în stadiul incipient. Mai mult decât atât, uniformizarea și replica libertății pe care aceste romane o construiesc nu poate fi construită în direcția unei agentivități autonome atâta timp cât substanța contestată vizează politicul din unghiul de îndreptățire al unei scriituri edulcorate justițiar, tocmai fiindcă se creează un decalaj temporal nesincronizat. Acesta devine, însă, relevant atunci când se oferă ca material politizat în afara formulelor democratice: discurs estetizat, ironie la adresa regimului și investite într-un univers empatic. În final, dacă operele literare de acest tip renunță conștient la un filtru teoretic al extremelor (axa Voltaire-Hugo-Zola-Sartres vs. notorietate temporală⁴²), „reusita” pe care orizontului de receptare îl întvede are nevoie de un răgaz de elaborare, tocmai pentru a nu fi transformat într-un rețetar teoretic.

Dificultatea pledării pentru o direcție rezidă în formularea unui răspuns adaptat perspectivei socio-politice, din aria de unde aceste scrieri-hibrid acționează cel mai responsabil.

Literatura de teren punctează criteriile și subiecții marginali, operează cu funcțiile de consolidare și susținere trecând de la un angajament al crezului la nivelul practicii, reușind astfel să se impună ca un parametru de mobilizare în direcția istoriei colective. Această afirmație se confirmă și în următorul argument viartian: „Literaturile de teren cultivă o atenție politică evenimentelor din această lume și realităților de care acestea se atașează”⁴³. În al doilea rând, însușirile care se dobândesc de-a lungul unor precedente textuale prin acest tip de intrigi ale informativului, chiar dacă nu răspund întru totul unor provocări sociale, ele valorifică propensiunile culturale ale implicării angajate aflate în plină desfășurare, prin aceea că se aplică un spirit reactiv al confruntării. Indiferent că ele nu ating intensități de ordin militant, există invarianții euristici, sociali și teoretici care acționează în slujba unui construct literar care nu și-a uzitat întregul repertoriu.

În final, astfel de valorații compoziționale traduc, dinspre bagajul represiunii, o expunere credibilă a umanității, esteticul și observaționalul eliberându-se în scriitura evolutivă a numeroșilor autori contemporani. Cu toate acestea, preocuparea de a *se povesti* (*se raconter*⁴⁴), contribuie la expunerea istoriei ca scriitură personală, ca alcătuire de sine care se deschide spre universal. Literatura de teren se instalează, astfel, în mod implicat între acest climat relațional, fără însă a-și răspunde la problematizări de reconfigurare radicală. Ceea ce rămâne, totuși, evolutiv, se păstrează în cazul implicării și revalidării relaționării cu și față de alteritate.

Note

1. Expresia „vârsta anchetei” (*l'âge de l'enquête*) aparține lui Émile Zola. Afirmatia stă la baza punctului de plecare de la care Laurent Demanze pornește în *Un nouvel âge de l'enquête* (Paris: Les Essais, Editions Corti, 2019). Profesorul-cercetător de la Université Grenoble Alpes și directorul colecției „Écritures contemporaines” argumentează în volumul amintit că literatura a devenit „un protocol al cunoașterii și un instrument de cunoaștere a intimității” [n.tr.] la care multiple operații, precum: mirarea, explorarea, colectarea, urmărirea, restituirea fac obiectul literaturii drept o anchetă. Cartea *Un nouvel âge de l'enquête* investighează autori din secolul XIX până la Svetlana Alexievici, edificând totodată asupra acestui profil de anchetator și medierea prin intermediul tehnicilor de investigație.
2. Șerban Văetiși, *Noile teorii etnografice și conceptul de descriere a culturii* (Cluj-Napoca: Editura Fundației pentru Studii Europene, 2008), 13.
3. Narcisa Alexandra Știucă, *Cercetarea etnologică de teren* (București: Editura Universității, 2007), 17. Autoarea prezintă cercetarea de teren ca un act de comunicare între trecut și prezentul. „Etnologia personifică prin excelență cultura anchetei de teren” (26), mai subliniază Narcisa Alexandra Știucă, edificând cu privire la practica științifică a etnologiei.
4. Dintre teoreticienii și scriitorii francezi, multiple nume de rezonanță au intrat în dezbateră paraliteraturii: Jean Tortel, Noël Arnaud et Francis Lacassin, dar și generațiile de cercetători Yves Olivier-Martin, Anne-Marie Thiesse, André Peyronie, Gabriel Thovéron Denis Saint-Jacques, Loïc Artiaga ș.a.m.d.
5. Problematika granițelor ficționale, din perspectiva paraliterară, a fost studiată și de Gérard Genette. În *Introduction à la paralittérature* / [Introduction to paraliterature] teoreticianul înscrie lipsa calitativă a paraliteraturii, argumentând univocitatea contractului de lectură, recurența procedeelelor, lipsa dialogismului, suspansul ca trăsătură dominantă a narațiunii, alegorismul tipologic al personajelor și lectura de identificare – toate alterând în travaliul conștiinței în timpul lecturii.
6. În 1967 s-a desfășurat în Normandia, la Cerisy-la-Salle primul colocviu tematic, *les Entretiens sur la paralittérature*.
7. Doug Underwood, *The Undeclared War Between Journalism and Fiction: Journalists as Genre Benders in Literary History* (New York: Palgrave Macmillan, 2013), 18.
8. Doug Underwood adaugă pe mai departe: „În cursul anilor '60, confruntarea între deținătorii unei doxe (doxa) literare instituționale (fondate pe singura istorie și supravalorizarea «clasicilor») și contestatarilor artani ai «noii critici» cu pretenții științifice se derula pe fondul dezvoltării editoriale și mai ales, a televiziunii”. [n.tr]. Ibid., 20. Mai exact, era pus sub semnul întrebării întocmai modelul tradiției culturale de tip „belles lettres”. Paraliteratura concurează, în acest sens, cu bunul gust al clasei erudite.
9. Marc Angenot, „Qu'est-ce que la paralittérature?”, *Études littéraires*, vol 7 (1974): 11. <https://doi.org/10.7202/500305ar>.
10. Marc Lits, Joëlle Desterbecq, *Du récit au récit médiatique* (Paris: Doebek Supérieur, 2017). Despre nonficțiune în jurnalism, pot fi menționate câteva contribuții. Întâi de toate, Tom Wolfe, acesta comparând Noul Jurnalism șazecist cu Vârsta Realismului Englez și ficțiunea americană din 1840. Criticile criticului Seymour Krim și sintetizatorii curentului de la începutul secolului XXI; Robert Boynton și Mark Kramer analizează raportul între mizele ideologice și tendințele indentitare ale epocii, concluziile celor doi convergând spre expresia „new new journalism”. De asemenea, traiectoria care emerge de la „romanul adevărat” (*roman vrai*) în semnătura lui Truman Capote (*In Cold Blood*, 1966) revelează expresia pragmatică și totodată aplicativă cu privir la diacronia ficțiunii. Mai mult decât atât, impactul evoluției societății civile a adaugat schimbări la transformarea mentalității axate pe obiectualitatea scrisului. Astfel că funcția revizitării informaționale s-a adevărit, o formă diacronică de oralitate arhivată. Atât prin variațiile evenimentelor istorice, cât și istoria orală transmisă prin calea undelor, legătura între reportaj, jurnalism și literatură a cunoscut o eră a cunoașterii prin documentație. Numeroase scrieri de acest fel au fost surprinse în anul 1962, în revista „Esquire”. Cât despre aspectul jurnalier al scriiturii, acesta a fost întâlnit ca experiment în educația americană liceală din anii 1970. Postura subiectivă (*Subjective Journalism*) a fost studiată din perspectivă civică de către Gerald Grant (*Columbia Journalism Review*, 1970: 12-17), în relația tehnicii jurnalitice cu activismul social. În același spirit interdisciplinar și emancipator, interpretările cu privire la implicarea politică au calificat expresia „reportaj participativ” (*participatory reporting*). Corespondența în plan literar în scrierile extrem-contemporane, de expresie franceză, ar fi „littérature responsable”.
11. Underwood, *The Undeclared War*, 3. Vezi John Hohenberg, *The Professional Journalist* (New York: Holt and Company, 1960), 322. Cu toate că tendințele de-a lungul istoriei fixează originea tendinței ca venind dinspre jurnalismul american - dezbateră asupra subiectului începând în 1830 -, momentul semnificativ survine după Al Doilea Război Mondial. Acesta este descris, mai departe, drept „un nou jurnalism care nu doar caută să explice și să informeze; acesta îndrăznește chiar să învețe, să măsoare și să evalueze”. Ibid.
12. Gefen, Alexandre, *Le genre des noms : la biofiction dans la littérature française contemporaine. Blanckeman, Bruno and et Marc Dambre, Aline Mura-Brunel. Le Roman français au tournant du XXIe siècle* (Paris: Presses Sorbonne Nouvelle, 2017), 305-319. Tradiția operelor franceze în bioficțiune, include capodopera din secolul XVI semnată de François Rabelais *la Vie inestimable du Grand Gargantua, père de Pantagruel* / [The Inestimable Life of the Great Gargantua, Father of Pantagruel], din secolul XVII *La Princesse de Clèves* / [The Princess of Clèves] de Madame de La Fayette, urmând viețile sfinților medievali și hagiografiile

- romantice balzaciene *Louis Lambert* sau chateaubriandiene *Vie de Rancé*/[Life of Rancé].
13. Ibid.
 14. În abordarea diacronică a literaturii de tern, nuanțele teoretice care diferențiază bioficcionalismul de ficționalism biografic nu constituie în articolul de față o prioritate.
 15. Edificarea conform căreia anul 1980 ar constitui punctul de cotitură pentru conceptul de turnantă a secolului este acceptat și identificat la teoreticieni precum Denis Labouret, Bernard Franco, Dominique Viart etc. În general, teoreticienii francezi au fost interesați de acest subiect încă de mai de mai bine de două decenii : colocvii tematice, volume colective și cărți teoretice avansând interesul până la teze de recentă actualitate, așa cum sunt cele semnate de Sonya Florey sau Chloé Chaudet.
 16. Conceptul *medicinii narrative* servește drept argument afirmației.
 17. Conform enciclopediei franceze, *Subaltern Studies* include lucrările colective publicate între anii 1982-2004 în ideea retrăsării istoriografice a Indiei coloniale și în general societății din Asia de Sud. *Subaltern Studies* corespunde unui curent de gândire, nu unei școli sau ideologii, care s-a format în jurul istoricului Ranajit Guha. <https://www.universalis.fr/encyclopedie/subaltern-studies/>.
 18. Atributul repației este împrumutat de către Alexandre Gefen, *Réparer le monde. La Littérature française face au XXIe siècle* (Paris: Corti, les Essais, 2017) de la teoreticiana eticii literare „care”(care literature). Ideea literaturii „îngrijorate” [n.tr], propusă de Joan Tronto a fost studiată de Carol Gilligan și înaintată de Marielle Macé în baza ideii de relativism witgensteinian cu privire la „forme de viață”/life forms. Explicația aparține lui Maeline Le Lay, *L'écriture dans la plaie, la vie des idées*/[Writing in the wound the life of ideas], publicat pe platforma laviedesidees.fr, în 13 iunie 2018, [n.tr.]: 2. Contextul diacronic cu privire la *care literature* se adoptă din teoriile filosofice și psihologice ale anilor 1990.
 19. În volumul amintit, expresia menționată de Alexandre Gefen ancheta include autori de expresie franceză, fiecare diferențându-se atât la nivel tematic, cât și în ceea ce privește tipologia personajelor „subiective”: Pierre Michon, Emmanuel Carrère, Annie Ernaux, François Bon, Jean Rouaud, Patrick Deville fiind incluși. Alexandre Gefen, *Réparer le monde*, 9.
 20. Alexandre Gefen este profesor-cercetător la Universitatea Sorbonne Nouvelle III și fondatorul platformei literare „Fabula”.
 21. Predilecția subiectivă este importantă pentru cadrul în care literatura de teren poate fi inclusă. Dincolo de orizont metodologic analizat în numeroase rânduri de Marcel Mauss, intenția tematicii care apare aici, aparent nesemnificativ, are în vedere o rezultantă cauzală, iar nu confirmarea unor teme cu suficiente praguri teoretice deja încetățenite.
 22. Alexandre Gefen, *op. cit.*
 23. Numeroase referințe din cultura rusă, albumele revoluționarilor și demiurgia ideatică pe care autoarea o manifestă în roman servesc drept argumente.
 24. Annie Ernaux aplică în romanul *Regarde les lumières, mon amour*/[Look at the lights, my love] (2016) o tehnică analitică de tip observațional. Notițele adunate din postura unei persoane care analizează comportamentul cumpărătorilor de la supermarketul Auchan au fost transferate într-o critică ficționalizată a consumerismului.
 25. Denis Labouret, *Histoire de la littérature française des XXe et XXIe siècles* (Paris: Armand Colin, 2018). Denis Labouret discută în volumul dedicat literaturii franceze contemporane posibilitatea apariției unei opere care să reprezinte perioada ultimelor decenii, asemeni operelor marilor scriitori care au marcat literatura franceză din ultimele secole.
 26. Diferențierea traducerii [n.tr.] *en elle-même de sur elle-même* cum ar putea fi adaptată expresia face mai transparent perimetrul de incluziune cu privire la magnitudinea conceptului. Transferat la nivel disciplinar, înscrierea literelor în cercul științelor sociale, dar și asimilarea acestora în câmpul studii culturale semnaleză adaptarea și efortul de tranziție al literaturii. Fără prea multe rezerve putem spune că etapa neoliberală și mizele ideologice contribuie la această concatenare care se petrece la nivel literar. Această paranteză semnaleză, pe de-o parte cauzalitatea față de care această dinamică a scriiturii acționează ca un crescendo avizat al memoriei, pe de altă parte afinitatea culturii concentrată pe eficiența în care disciplinele se unifică sub protectoratul unui mecanism empatic. Ambele direcții se adevăresc ofertante din punctul de vedere al stării de siguranță.
 27. În introducerea eseului „Les Littératures de terrain” Dominique Viart sintetizează puncte conceptuale din cadrul conferințelor susținute la Institut Universitaire de France. Studiul citat a fost publicat în revista de literatură contemporană, *Fixxion*, nr.19 (2019), [n.tr.] <http://www.revue-critique-de-fixxion-francaise-contemporaine.org/rcffc/article/view/fx18.20/1339>. Cercetării face parte obiectul unui volum în pregătire. Este de menționat că transversalitatea al subiectului și reconcentrarea asupra *ficțiunii de sine* emerg din sociologia calitativă a Școlii de la Chicago și experiențele fondatoare ale primilor etnologi de teren, Boas și Malinowski, cercetători datorită cărora conceptul literaturii *de teren* a fost transferat dinspre sociologie înspre literatură.
 28. În eseu de antropologie simetrică al lui Bruno Latour, *Nu am fost niciodată moderni*. Traducere în română de Bodgan Ghiu (Cluj-Napoca: Tact, 2015). Imperativul pe care autorul îl propune survine ca proiect în ideea unei constituții care să nu mai suprapună socialul și natura aceluiași obiect, tratamentul medierii pentru fiecare act al gândirii fiind esențial pentru ca științele umane să își re poziționeze elementele ontologice..
 29. Viart, „Littérature”, 2.
 30. Corrine Grenouillet, *Usines en textes, écritures au travail Témoigner du travail au tournant du XXIe siècle* (Paris: Garnier, 2014). Experia aparține tezei de pionierat publicată de autoare în care investighează universul muncitoresc în romanele scriitorilor

- francezi contemporani.
31. Dominique Viart, „Littérature de terrain”, 5. Din autorii de expresie franceză pe care Dominique Viart îi propune sunt Aurélie Filippetti, Jean-Paul Goux și Thierry Beinstingel. Această predilecție se potrivește însă și în cazul romanelor contestate din spațiul est-european, unde pot fi ar fi incluși scriitorii Adam Bodor și Vladimir Lorcenkov.
 32. Corpusul tematic desfășurat de Dominique Viart depășește 30 de titluri, selecția de față punctând un paralelism între poli literaturii occidentale și ocurențe din literatura din spațiul estic.
 33. Viart, „Littérature”.
 34. Ibid.
 35. Viart, „Littérature”. Sintagma *Fieldwork literature* ar cuprinde astfel toate datele unui eșafodaj de tip anchetă în ideea stabilirii tendinței sociale care marchează literatura actuală.
 36. François Bon poate fi inclus acestei categorii. De pildă scrierile în volum, precum *Temps Machine* (1993) și *Daeewoo* (2014), se prezintă asemeni un colaj cu caracter muncitoresc pentru care perspectiva narativă rămâne aceeași pe toată durata subiectului : descrierea obiectivă a universului proletar.
 37. Ibid.
 38. Este relevantă în acest sens deplasarea literelor din categoria științelor umaniste în asimilarea către științelor sociale, iar contopirea în studiu cultural presupunând, în această direcție, o reușită productivă inedită.
 39. Svetlana Aleksievitch, *Dezastrul de la Cernobil*. Traducere de Antoaneta Olteanu, prefață de Ion M. Ioniță (București: Corint, 2015). Autoarea scrierilor cu caracter memorialistic a inspirat televiziunea privată HBO la producerea miniseriei Chernobyl (2019). Laureata a acordat numeroase interviuri în care și-a exprimat rezerva față de intervenția artistică investită la ecranizarea volumului, delimitându-se categoric de tendențiosul modernizator al conștiinței care poate acționa asupra vizualizatorilor.
 40. „Forța slăbiciunii emancipează” afirmă Jacques Derrida în *Scriitura și diferența*.
 41. Viart, „Littérature”.
 42. Comentariul pornește de la comparația vartiană conform căreia romanele actuale nu mai pot concura la nivel responsabil cu operele monumentale care au afectat literatura prin forța și discursul narativ al epocii. Prin „notorietate temporală” subliniez contextul tranzitiv al romanelor publicate în această perioadă (1980-prezent) care sunt valorificate până când un factor mutațional preia și conduce efectului mediat într-o emulație a progresului. Sintagma confruntă un caracter al problematizării literare raportate la contextul istorico-politic.
 43. Ibid., 10.
 44. Gefen, *Le genre des noms*.

Bibliography:

- Aleksievici, Svetlana. *Dezastrul de la Cernobil. Mărturii ale supraviețuitorilor* [Voices from Chernobyl: The Oral History of a Nuclear Disaster]. Translated by Antoaneta Olteanu (Bucharest: Corint, 2015).
- Aleksievici, Svetlana. *Vremuri second-hand*. Translated by Luana Schidu Premiu (Bucharest: Polirom, 2013)
- Angenot, Marc. *Qu'est-ce que la paralittérature ?* [What is paraliterature ?]. *Études littéraires*, vol 7 (1974): 9–22. <https://doi.org/10.7202/500305ar>.
- Demanze, Laurent. *Un nouvel âge de l'enquête* [A new age of investigation]. Paris: Essais, Editions Corti, 2019.
- Ernaux, Annie. *Regarde les lumières mon amour* [Look at the Lights, My Love]. Paris: Seuil, 2014.
- Gefen, Alexandre. *Inventer une vie, la fabrique littéraire de l'individu* [Inventing a life, the literary fabric of the individual]. Paris: Les Impressions nouvelles, 2015.
- Gefen, Alexandre. “Le genre des noms: la biofiction dans la littérature française contemporaine.” In *Le Roman français au tournant du XXIe siècle*. Edited by Blanckeman, Bruno, Marc Dambre, and Aline Mura-Brunel, 305–319. Paris: Presses Sorbonne Nouvelle, 2004.
- Gefen, Alexandre. *Réparer le monde. La Littérature française face au XXIe siècle*. Paris: Éditions Corti, 2017.
- Grenouillet, Corrine. *Usines en textes, écritures au travail Témoigner du travail au tournant du XXIe siècle* [Factories in Texts, Writings at Work. Testifying Work at the Turn of the 21st Century]. Paris: Garnier, 2014.
- Labouret, Denis. *Histoire de la littérature française des XXe et XXIe siècles* [History of the French Literature of the 20th and 21st Centuries]. Paris: Armand Colin, 2018.
- Le Lay, Maeline. *L'écriture dans la plaie, la vie des idées* [Writing in the Wound, the Life of Ideas]. – 2018. doc. pdf. lavedesidees.fr.
- Le Manchec, Claude. “L'écriture de soi dans la littérature de jeunesse : description et enjeux didactiques” in *Repères. Recherches en didactique du français langue maternelle* 34 (2006): 141–164.
- Lejeune, Philippe. *Pactul autobiographique* [The Autobiographical Pact]. Paris: Essais, 1975.
- Lits, Marc, and Joëlle Desterbecq, *Du récit au récit médiatique*. Paris: Debeck Supérieur, 2017.
- Martens, David. “Paratopie et discours littéraire – Entretien avec Dominique Maingueneau” [“Paratopy and Literary discourse

- Interview with Dominique Maingueneau”, *Champ, Paratopie*. 2014. https://www.fabula.org/atelier.php?Paratopie_et_discours.
- Mouffe, Chantal. *Le politique et la dynamique des passions* [“The Political and the Dynamic of passions”] in *Rue Descartes* 3-4, 45-46 (2004): 179-192.
- Rego, Vânia. “L’écriture de soi au service de la construction du mythe de l’écrivain : le cas de José Luís Peixoto” [“Self-writing in the Service of the Construction of the Writer’s Myth: The Case of José Lus Peixoto”]. In *Self-Narratives and social criticism*. Edited by Ippolito Christophe. Lublin: *Lublin Studies in Modern Languages and Literature*, 2016.
- Sas Enciclopedia Universalis: <https://www.universalis.fr/encyclopedie/subaltern-studies/>.
- Serge Doubrovsky. *Pourquoi la nouvelle critique? - critique et objectivité* [Why New Criticism? – Criticism and Objectivity]. Paris : Denoel/Gonthier, Médiations, 1966.
- Ulițkaia, Ludmila. *Imago* [The Big Green Tent]. Translated by Gabriela Russo (Bucharest: Humanitas, 2015).
- Underwood, Doug. *The Undeclared War Between Journalism and Fiction: Journalists as Genre Benders in Literary History*. New York: Palgrave Macmillan, 2013.
- Văețiși, Șerban. *Noile teorii etnografice și conceptul de descriere a culturii* (Cluj-Napoca : Editura Fundației pentru Studii Europene, 2008).
- Viart, Dominique. *Les littératures de terrain: dispositifs d’investigation en littérature française contemporaine (de 1980 à nos jours)* [Field Literatures: Investigative Devices in Contemporary French Literature (From 1980 to the Present)] - seminar al centrului de cercetare CARL. Tematica mutațiilor literare - *Art et littérature : l’esthétique en question* - 7 decembrie 2015.
- Viart, Dominique. “Le scrupule du roman”/ [The Scruple of the Novel]. *Vacarme* 54, no. 1 (2011): 26-28.
- Viart, Dominique. “Écrire le présent: une «littérature Immédiate»?” [Writing the Present: An “Immediate Literature”?] in Gianfranco Rubino and Dominique Viart (eds.). *Écrire le présent*. Paris: Armand Colin, 2013 : 17-36. DOI : 10.3917/arco.viart.2013.01.0017. URL: <https://www.cairn.info/ecriture-le-present--9782200285432-page-17.htm>.